

Dnr U 9/2008

Ert dnr Ju 2007/
10575-L5

Kriminologiska institutionens remissvar på *Straffskalan för mord* (SOU 2007:90)

Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet får härmed avlämna sitt remissvar på Straffnivåutredningens delbetänkande *Straffskalan för mord* (SOU 2007:90).

Delbetänkandet är ett resultat av ett tilläggsdirektiv till den utredning som "skall överväga och föreslå förändringar av strafflagstiftningen i syfte att åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott". Tilläggsdirektiven anger att utredningen ska se över straffskalan för mord "i syfte att skapa utrymme för en mer nyanserad straffmätning och därigenom också en höjd straffnivå för detta brott".

Utredningens förslag är att straffskalan för mord ska höjas från för närvarande fängelse i tio år eller på livstid till fängelse i lägst tio och högst 18 år eller på livstid. Som skäl för förslaget anges att 1) acceptansen för våld i samhället har minskat, 2) en höjd straffnivå skulle kunna fylla en preventiv funktion genom att förstärka samhällets avståndstagande mot våldsbrott, 3) bättre möjligheter ges att ta hänsyn till försvårande omständigheter, och 4) hoppet mellan tio år och livstid för närvarande ger en för stor tröskeeffekt och inte tillåter en nyanserad straffmätning för mord. Dessa argument ska i tur och ordning granskas.

1) Att acceptansen för våld minskat i samhället förefaller vara ett rimligt konstaterade: Brottsoffrets framväxt i den offentliga debatten, en tilltagande betoning av skydd mot brott som en mänsklig rättighet och ett till synes starkare värnande av den fysiska integriteten. Kommittén åberopar som stöd för en minskad acceptans mot våld även den ökande anmälningsbenägenheten.

Av detta följer dock inte att straffnivån för mord måste höjas. Den ökande anmälningsbenägenheten rör hot och lindrigare former av våld. Systematiska data som visar att allmänheten skulle kräva skärpta straff för allvarliga våldsbrott tycks inte finnas. Uppgifter om inställning till livstidsstraffet är inte tillgängliga, men stödet för dödsstraff tycks inte ha ökat utan snarare minskat (Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier

2007.12.06). En omfattande undersökning av rättsmedvetandet i Danmark – en studie som också bör vara relevant för Sverige – visar att allmänheten i bedömningar av påföljder för våldsbrott är betydligt mildare än domstolar och politiker (www.advokatsamfundet.dk). Denna studie liksom andra pekar på att allmänheten kan se allvarligt på brott utan att förslag till åtgärder formuleras som krav på hårdare straff.

I ljuset av avsaknad av närmare data om det allmänna rättsmedvetandet framstår direktivens "... åstadkomma en straffmätning som markerar en skärpt syn på allvarliga våldsbrott" som tvetydigt. Ska kommittén anpassa straffmätningen till en antagen skärpt syn hos allmänheten, eller är det allmänheten – och Högsta domstolen – som ska uppfostras till en skärpt syn på allvarligare våldsbrott? För övrigt är mord inte ett allvarligare våldsbrott utan det *allvarligaste* våldsbrottet, som redan kan följas av lagens strängaste straff.

2) I betänkandet anges att den höjda straffnivån genom sitt budskap skulle kunna verka preventivt. Kommittén har här knappast stöd i kriminologisk forskning. Det förefaller inte sannolikt att den lagändring som föreslås skulle få någon som helst effekt på allmänhetens syn på allvaret i mord. Allmänheten är heller knappast här auditoriet för straffskärpningen. Det är snarare de potentiella gärningsmännen, och det kan ifrågasättas om de kommer att reagera på att längre straff för mord döms ut. Kommittén framhåller också att så många som 90 procent av dem som faktiskt befunnits skyldiga till dödligt våld kan lida av någon form av psykisk sjukdom eller störning.

3) Vad gäller möjligheterna att ta hänsyn till försvårande omständigheter, så finns dessa redan genom livstidsstraffet. Rubriceringen dråp kan även i vissa fall användas i stället för mord, vilket skulle öka utrymmet för en "nyanserad straffmätning". Gränsen mellan mord och dråp är inte given, och minskningen av domar för dråp tycks, enligt kommittén, bero på en hårdare syn snarare än på egenskaper hos brottet. Frågan är även varför behovet att så noggrant gradera försvårande omständigheter uppstått. Sedan brottsbalkens införande 1965 har det tydligen för domstolarna räckt med valet mellan mord och dråp och för påföljden mellan fängelse i tio år eller på livtid.

4) Problemet med tröskelvärdet mellan tio år och livtid tycks inte heller funnits tidigare. Att det nu uppstått är självförvållat. Genom Lagen om rättspsykiatrisk vård 1992 minskade antalet dömda för dödligt våld som fick en behandlingspåföljd medan livstidsstraffen ökade. Flera regeringar underlät därefter att reagera på ökningen av livstidsdomarna och förlängde även verkställighetstiden för livstidsdömda genom att senarelägga benådningen. Högsta domstolens dom den 30 mars 2007 innebar att praxis från mitten av 1980-talet med bara ett par livstidsdomar per år återställdes. Om också den tidens benådningspraxis återinförts idag, skulle problemet med tröskelvärdet inte finnas.

Kommittén, som ska följa direktiven, är även bunden av tidigare lagändringar i riktning mot en höjd straffnivå. Införandet av straffvärdesprincipen vid påföljdsbestämning 1989 innebar att straffnivån försköts uppåt. Det längsta tidsbestämda straffet, tio år, kunde nu förlängas

med fyra plus fyra år. Detta maximum om 18 år fick i sin tur bilda minimum för omvandling av livstidsstraffet till ett tidsbestämt straff genom lagen 2006. De ärenden som Örebro tingsrätt prövat om omvandling av livstidsstraff visar att de flesta resulterat i avslag, att lägsta omvandlade livstidsstraff inneburit 21 år och att genomsnittet hittills ligger på 25 år. Minimitiden för benådning av livstidsdömda har alltså höjts även genom tidigare politiska beslut.

Kommitténs förslag kommer att innebära att straffnivån för mord höjs betydligt i förhållande till vad som gäller idag. Kommittén uttalar sig för att tioårsgränsen ska vara huvudregel. Var straffnivån hamnar går dock inte att kontrollera, när lagändringen väl är genomförd. Domstolarna kan tänkas känna sig tvingade att höja straffen. Grunden för utredningen var ju ett beslut av Högsta domstolen att normalstraffet för mord skulle vara tio år. Inom drygt två veckor fick då Straffnivåutredningen tilläggsdirektiv för att straffnivån för mord skulle höjas. Höjer inte domstolarna straffnivån tillräckligt, kan de se fram emot en ny kommitté med direktiven att skärpa straffnivån.

Kriminologiska institutionen vill slutligen ge en kommentar till de föreslagna övergångsreglerna. Enligt RF 2:10 får ej svårare brottspåföljd åläggas för gärningen än den som var föreskriven när brottet förövades (retroaktivetsförbudet). På ett juridiskt finurligt sätt argumenterar utredningen för att den föreslagna höjningen av straffskalan till 18 år inte faller under retroaktivetsförbudet. Argumentationen vacklar dock betänkligt eftersom syftet med den föreslagna lagändringen enligt direktiven bl.a. ska vara att åstadkomma en "höjd straffnivå för detta brott", till vilket utredningen ansluter sig till (se t.ex. nederst på sid. 16 av Delbetänkandet). En allmänt höjd straffnivå måste i de enskilda fallen emellertid innebära att i vissa fall åläggs en svårare brottspåföljd än förut. Just detta förbjuder RF 2:10 för de fall som förövades innan en eventuell lagändring trädde i kraft.

Kriminologiska institutionen avvisar förslaget till ändring av straffskalan för mord. I övrigt instämmer institutionen i experten Petter Asps två förslag ang. en lämpligare lagstiftningsteknik och unga lagöverträdare.

Remissvaret har sammanställts av Henrik Tham och Hanns von Hofer

Beslut om detta remissvar har fattats av Kriminologiska institutionens styrelse den 27 februari 2008.

Janne Flyghed
Prefekt